

1 Thurlings en de Landbouwhogeschool

Een terugblik op drieëndertig jaar hoogleraarschap

A. A. P. van Drunen

Toen Thurlings in het najaar van 1949 naar Wageningen kwam was hij nog een jonge man, half zo oud als nu hij weggaat. Voor de Landbouwhogeschool was hij nog een onbeschreven blad en zelf miste hij iedere kennis van de Hogeschool. Daarom dringen zich bij een terugblik op een zo lange periode van verbondenheid tussen Thurlings en de Landbouwhogeschool drie vragen op:

- Wat voor man haalde men met Thurlings de LH binnen?
- Omgekeerd: Wat voor Hogeschool trof Thurlings aan?
- En vervolgens: Hoe zijn die beiden, Thurlings en de Landbouwhogeschool, met elkaar omgegaan?

Ik wil proberen die vragen te beantwoorden.

De nieuwe hoogleraar Staathuishoudkunde 1949

Theodorus Lambertus Mathis Thurlings is op 24 december 1916 te Tegelen geboren. In deze vroeg geïndustrialiseerde gemeente van het Noordlimburgse platteland, met veelzijdige bedrijvigheid in de kleiwaren-, metaal- en tabaksbranches, bracht Thurlings ook zijn gehele jeugd door. Na het doorlopen van de lagere school volgde hij een gymnasiale opleiding aan het St. Thomas-college te Venlo. Hij verwierf het diploma gymnasium α in 1935. Gecommitteerde bij dat examen was professor dr. Z. W. Sneller, hoogleraar in de economische geschiedenis te Rotterdam en voor Rotterdamse economen een begrip. Het zou voor de stralend geslaagde Thurlings niet bij deze ene ontmoeting met Sneller blijven. Na de vervulling van zijn militaire dienstplicht ging Thurlings aan de Nederlandse Economische Hogeschool economie studeren. Met een onderbreking tijdens de mobilisatie 1939-1940 studeerde hij in 1941 af in de bedrijfsecono-

Drs. A. A. P. van Drunen, vakgroep Staathuishoudkunde, Landbouwhogeschool.

mische variant van de toenmalige opleiding in de economische wetenschappen.

De eerste functie die Thurlings ging bekleden was die van employé bij een beleggingsadviesbureau te 's-Hertogenbosch. Begin 1944 trad hij in dienst van het Nederlands Economisch Instituut te Rotterdam. Kort na afloop van de tweede wereldoorlog promoveerde hij op een proefschrift, getiteld 'De Maashandel van Venlo en Roermond in de 16e eeuw, 1473-1572'. Promotor was professor Sneller. Dit proefschrift paste geheel in het raam van onderwerpen die Sneller volgens eigen schema liet bewerken. Het paste ook precies in de denk- en gevoelswereld van de jonge doctor. Hij kreeg voor deze historische studie over zijn geboortestreek het predicaat 'cum laude' toegekend. In 1946 volgde zijn benoeming tot lector in de economische geschiedenis bij de Nederlandse Economische Hogeschool. Zijn hoofdtaak lag daarbij op het doceren van de contemporaine economische geschiedenis, wellicht nog beter aan te duiden als 'beschrijvende economie'. Zijn openbare les, die hij in 1947 uitsprak had tot onderwerp 'De taak en betekenis der moderne economische geschiedenis'. Een jaar later wijzigde de NEH zijn leeropdracht in die van bedrijfshuishoudkunde, in het bijzonder de institutionele kanten van de prijsvorming, ook wel aangeduid met de traditionele term organisatie en techniek van de handel. Intussen genoot ook de algemene of sociale economie zijn bijzondere belangstelling, hetgeen tot uiting kwam in een docentschap bij het Nederlands Instituut voor Accountants. Rotterdam heeft de veelzijdige Thurlings niet lang kunnen behouden. Reeds in 1949 verliet hij de havenstad voor de landbouwstad, waar de Landbouwhogeschool hem benoemde op de leerstoel van de staathuishoudkunde. Uit Rotterdam bracht hij de roep mee van: knap, allround econoom, goed schrijver, boeiend docent, grote belangstelling voor de studenten, prettig in de omgang.

Het economie-onderwijs aan de Landbouwhogeschool oude stijl

De komst van Thurlings naar Wageningen was enerzijds een kwestie van opvolging maar had anderzijds en in overwegende mate te maken met plannen en initiatieven bij de Landbouwhogeschool, die het beste te karakteriseren zijn als een 'beleidsombuiging'. Beide aspecten vragen toelichting.

Vanaf haar stichting in 1918 kende de Landbouwhogeschool een

onderwijsvoorziening in de staathuishoudkunde op het niveau van een gewoon hoogleraar. Het is dus niet onjuist om te stellen dat Thurlings in Wageningen voorgangers heeft gehad. Bij de bepaling van het aantal voorgangers heeft men de keuze tussen vier en één. De eerste hoogleraar, professor mr. dr. H. W. C. Bordewijk, aanvaardde vlak na zijn benoeming in Wageningen een benoeming aan de Universiteit van Groningen (1918). De tweede hoogleraar, professor mr. dr. A. Heringa, nog in 1918 benoemd, overleed ruim twee jaar later (1921). De derde hoogleraar, professor mr. W. C. Mees, heeft de leerstoel der staathuishoudkunde gedurende een kwart eeuw bezet (1922-1946). De vierde hoogleraar, professor mr. C. H. F. Polak, werd korte tijd na zijn benoeming eervol ontheven van zijn onderwijstaak in de staathuishoudkunde (1947-1949). Gelet op de jaartallen, doet men de geschiedenis niet al te veel geweld aan als men zegt dat Thurlings in Wageningen Mees als voorganger heeft gehad.

Ook als men de geschiedenis van het onderwijs in de staathuishoudkunde vroeger wil laten beginnen dan bij de benoeming van Thurlings, moet men opmerken, dat de vroegere voorzieningen, anders dan bij Thurlings, gekenmerkt werden door de combinatie met leeropdrachten in het Nederlands agrarisch recht en de sociale statistiek. Hoe hierover te oordelen?

Voorop staat dat die samenvoeging van drie leervakken indertijd niet als een wetenschappelijk en onderwijskundig monstrum werd gezien. De aanduiding 'rechts- en staatswetenschappen' werd algemeen, ook buiten Wageningen, gebezigd en daarbij werd Staathuishoudkunde als wezenlijk onderdeel van die Staatswetenschappen beschouwd. Professor Heringa heeft in 1918 zijn inaugurele rede gewijd aan het onderwerp 'Economie en Recht', met de bedoeling aan te tonen dat tussen die beide een innerlijke verbondenheid bestaat. Ook de combinatie van economie met statistiek werd allerminst een ongewone constructie geacht, getuige de oprichting van de 'Vereniging voor Staathuishoudkunde en Statistiek' en die van het weekblad 'Economisch Statistische Berichten'.

Als er geen principiële bezwaren bestonden tegen een zo complexe leeropdracht, gold dan niet het praktische bezwaar dat zulks tot een overtrokken onderwijsbelasting moest leiden? Misschien wèl, maar er zijn toch een aantal verzachtende omstandigheden te noemen. De colleges in staathuishoudkunde werden voor de oorlog uitsluitend in de propaedeuse gegeven. De beide andere leervakken kwamen pas in de kandidaatsfase aan snee. Alleen het onderwijs in agrarisch recht

werd tot in de ingenieursfase voortgezet. De Landbouwhogeschool nam genoegen met een selectieve, op de landbouw afgestemde behandeling van economische en juridische onderwerpen. Het aantal onderwijs- en examenvragende studenten was nog maar een fractie van het huidige. De methodiek van het onderwijs was nog weinig arbeidsintensief. Maar afgezien van al deze onderwijskundige aspecten, speelden blijkens de archieven financiële overwegingen een doorslaggevende rol: een gecombineerde leerstoel betekende een bewuste ontlasting voor 's Lands Schatkist.

Behalve de samengesteldheid van de leeropdracht kan ook het feit verwondering wekken, dat de vier voorgangers van Thurlings jurist van origine waren. De reden is, getuige de publikatie-activiteit van professor Mees, niet te zoeken in een overwicht van het agrarisch recht op de beide andere bestanddelen. Een algemene verklaring is te vinden in de historische voorsprong die de juristenopleiding in Nederland heeft gehad op die van economen. Maar voor Wageningen gold nog een ander, veel specifiek motief. De Landbouwhogeschool had behoefte aan een rechtskundige, niet alleen om juridisch onderwijs te geven aan studenten, maar ook om juridische bijstand te verlenen aan de Senaat, indertijd zo niet het hoogste dan toch het belangrijkste bestuursorgaan.

Tegenover de klaarblijkelijke voordelen van een drievoudige leerstoel stond wel het praktische nadeel dat bij nieuwe benoemingen moeilijk kandidaten te vinden waren, die een dergelijke veelheid van taken waar konden maken. Die moeilijkheden ondervond men opnieuw toen kort na de oorlog een opvolger voor professor Mees gevonden moest worden. Intussen was in 1946 het kleinste euvel al opgeheven, doordat toen de sociale statistiek werd afgehaakt en ondergebracht bij de leeropdracht in economische geografie. Maar ook de bezetting van een tot twee componenten gereduceerde leeropdracht in staathuishoudkunde en agrarisch recht bleek zoveel hoofdbrekens op te leveren, dat de desbetreffende benoemingscommissie heeft overwogen een splitsing voor te stellen. Die gedachte heeft de commissie echter weer laten varen omdat de financieel-organisatorische mogelijkheden naast een gewoon hoogleraarschap in de staathuishoudkunde slechts een buitengewoon hoogleraarschap in het agrarisch recht toelieten, terwijl bestuurlijk gezien het ontbreken van een jurist in de functie van gewoon hoogleraar een 'wezenlijke verarming van de Senaat' zou betekenen. Daarom is toch weer de voorziening in de beide leervakken op de oude voet hersteld. In 1947 werd mr. C. H. F. Polak benoemd tot hoogleraar in de staathuis-

houdkunde en het agrarisch recht. Een goed jaar later stelde de Landbouwhogeschool echter opnieuw een benoemingscommissie in, waarvan professor Polak zelf lid en secretaris was, met de opdracht de vervulling van een afzonderlijk hoogleraarschap in de staathuishoudkunde voor te bereiden. Die wending brengt mij bij het eerder aangekondigde aspect van de 'beleidsombuiging'.

Met de stichting van de Landbouwhogeschool in 1918 waren een aantal beleidsprincipes verbonden, die in ongewijzigde vorm en zonder belangrijke toevoegingen gedurende de eerste kwart eeuw van haar bestaan zijn gehandhaafd. Vóórop stond het besluit van de regering, vastgelegd in de wet van 1917, dat het hoger landbouwonderwijs in Nederland geconcentreerd zou zijn in een Landbouwhogeschool en dat deze gevestigd zou zijn in Wageningen. De grote praktische betekenis van deze na lang wikken en dralen genomen beslissing was dat daardoor een unieke onderwijsinstelling werd gecreëerd, die specifiek georiënteerd was op de problemen en de belangen van de landbouw, terwijl binnen die afbakening een zeer compleet geheel van onderwijsprogramma's en voorzieningen tot stand gebracht kon worden. De Landbouwhogeschool had een aparte categorie academici op te leiden, 'landbouwkundigen', niet meer en niet minder. Het propaedeuse onderwijs was volstrekt uniform voor alle studenten. De vraag of de Landbouwhogeschool in meer dan één faculteit zou moeten worden verdeeld stond geheel buiten discussie. De landbouwwetenschap werd als één gezien. Illustratief zijn in dit verband de rectoraatsredes van professor J. van Baren over 'Het begrip landbouwwetenschap' (1925) en die van professor H. M. Quanjier over 'De eenheid der Landbouwwetenschap' (1937). Beiden dachten aan landbouwwetenschap als een 'synthetische' wetenschap.

In deze gedachtensfeer paste, dat aan de studenten een enerzijds zeer veelzijdig, anderzijds sterk gestandaardiseerd studieprogramma werd voorgezet. Dat kwam het duidelijkst tot uiting in de propaedeuse. Daarin waren vijftien examenonderdelen samengepropt, zodat de cursusduur drie semesters opeiste. Iedere aankomende student moest die vijftien hindernissen nemen. De Landbouwhogeschool had er begrijpelijkerwijze wel eens moeite mee uit te leggen, hoe bij zulk een onderwijssysteem het gevaar van oppervlakkigheid en aantasting van het academisch niveau vermeden kon worden. Het betoog kwam er dan meestal op neer, dat de Landbouwhogeschool vanuit haar aard geen andere keuze had en dat hier ook niet met aan de universiteiten ontleende maatstaven moest worden geme-

ten. De onderscheiden wetenschappen dienden hier niet om zichzelf wille en in extenso te worden bestudeerd, doch slechts in zoverre zij een bijdrage konden leveren bij de behandeling van de landbouwkundige problematiek.

Interessant is nu hoe vanuit deze achtergrond de Landbouwhogeschool tegen economie aankeek. Zij bleek daarop een dubbel antwoord te geven. Het ene, meest principiële standpunt is door de eerste rector, professor Aberson, bij de openingszitting in 1918 als volgt onder woorden gebracht: 'De Landbouwwetenschap wordt verdeeld in twee hoofddelen, een technisch en een economisch deel. Beide delen zijn nodig om bij de toepassing in het bedrijf te kunnen nagaan of een genomen of nog te nemen maatregel mogelijk is, opdat ze, zoals Thaer het uitdrukt, de grootst mogelijke zuivere winst oplevert.' Vanuit die opvatting werd steeds weer in officiële verklaringen herhaald dat de Landbouwhogeschool opleidt tot landbouwkundige, niet tot bioloog. Daarbij werd het verschil dan primair gezocht in de toevoeging van het economisch gezichtspunt of, zo men wil, ruimter geformuleerd in de toevoeging van maatschappijwetenschappelijke gezichtspunten. Het tweede meer pragmatisch gerichte standpunt laat zich uit het gevoerde beleid afleiden. De eenheid der Landbouwhogeschool en van de faculteit der landbouwwetenschappen bleek niet uit te sluiten dat aan de Wageningse student mogelijkheden werden geboden tot specialisatie. Daartoe behoorde ook de specialisatie in economie-landhuishoudkunde. Deze specialisatie vormde duidelijk een buitenbeentje. Aan de overige specialisatiemogelijkheden lagen de gezichtspunten van de aard der agrarische bedrijvigheid - landbouw, bosbouw, tuinbouw, veeteelt, zuivel - en van de geografische ligging - Nederland, koloniën - ten grondslag. Bij de specialisatie landhuishoudkunde daarentegen ging het om een aspectbenadering.

Het bovenbeschreven dubbele antwoord laat zich ook terugvinden op het vlak der onderwijsvoorzieningen. Uit het standpunt, dat de landbouwwetenschap was opgebouwd uit economische en technische delen, vloeide niet de noodzaak tot aparte voorzieningen voort. Docenten konden voor hun specifieke vakgebied beide kanten tot hun recht laten komen. Wel dient te worden opgemerkt dat een en ander niet betekende dat beide delen in de praktijk steeds evenwichtige aandacht kregen. De Landbouwhogeschool zag en gedroeg zich overwegend als een technische en natuurwetenschappelijke onderwijsinstelling. De aandacht voor economische aspecten bleef veelal marginaal. De docenten in de landbouwkundige vakken misten als

regel een gedegen economisch-wetenschappelijke achtergrond. Wat het tweede standpunt betreft, dat de Landbouwhogeschool ook op economisch terrein specialisatiemogelijkheden behoorde te bieden, is duidelijk dat dit wèl dwong tot aparte voorzieningen. Deze waren evenwel bescheiden. Zij bestonden met betrekking tot de Nederlandse tak van het onderwijs uit de reeds besproken gewone leerstoel voor staathuishoudkunde in combinatie met agrarisch recht en sociale statistiek, een onderwijsopdracht in economische geografie, ondergebracht in een docentschap en een gewone leerstoel in de landhuishoudkunde. De laatste voorziening speelde de hoofdrol. Zij bepaalde de naamgeving van de specialisatie. Hoewel in dit vak het accent lag op de economische aspecten van de landbouw had het toch sterk het karakter van een synthese met andere blikvelden.

Zoals reeds eerder vermeld hebben de regelingen van 1918 vrijwel onaangetast stand gehouden tot na de tweede wereldoorlog. Toen echter draaide de wind en zette een (r)evolutie in, die sommigen deed spreken van de overgang van 'orthodoxe' Landbouwhogeschool naar Universiteit voor toegepaste wetenschapsbeoefening. In december 1947 riep de Senaat twee commissies in het leven, die haar moesten adviseren over urgent geachte onderwijs-organisatorische vraagstukken, de ene over een algemene herziening van het onderwijsprogramma der hogeschool, de andere met de beperktere opdracht om te rapporteren over de staat van het economie-onderwijs bij de Landbouwhogeschool, en te beschouwen als een subcommissie van de eerste.

De bevindingen van de algemene commissie zetten de aloude beleidsprincipes van veelzijdigheid en standaardisatie op de helling. De Landbouwhogeschool behoorde naar haar mening over te gaan op een onderwijsprogramma, dat gelegenheid zou geven tot meer differentiatie en specialisatie, de individuele keuzemogelijkheden zou vergroten en een sterkere nadruk zou leggen op de grondslagleggende vakken. De voornaamste ingrepen betroffen de propaedeuse. De cursusduur diende te worden ingekrompen tot één jaar en het examen moest worden gereduceerd tot zes basisvakken. Daartoe behoorde naast de wiskunde, de plantkunde, de organische scheikunde, de anorganische scheikunde en de natuurkunde, ook de staathuishoudkunde. De eenheid van de propaedeuse bleef gehandhaafd. De kandidaatsfase kreeg een verlengde cursusduur en grotere specificiteit der onderwijspakketten per richting. Ruimte voor keuzevakken werd in 1956 nog niet ingebouwd. De aandrang hiertoe was echter

zo sterk, dat hiervoor reeds in 1965 officieel zekere mogelijkheden geopend werden via de 'wisselvakken'-regeling. De ingenieursfase onderging geen noemenswaardige veranderingen. Het aantal richtingen werd uitgebreid tot tweeëntwintig met gelijktijdige opheffing van het onderscheid tussen 'richtingen' en daarbinnen aangebrachte subspecialisaties.

De commissie heeft wel zeer voortvarend gewerkt - zij rapporteerde binnen de naar moderne maatstaven onmogelijk korte termijn van vier maanden - maar door allerlei oorzaken, voornamelijk gelegen op het bestuurlijke en wetgevende vlak, bleef de uitvoering van haar voorstellen wachten tot de tweede helft van de jaren vijftig. Volledigheidshalve dient opgemerkt te worden dat de aanvankelijke voorstellen van de commissie in de loop van de tijd door allerlei invloeden nogal wat wijzigingen hebben ondergaan. De bovengegeven samenvatting van die voorstellen heeft betrekking op de eindredacties. Twee gedachten in de oorspronkelijke voorstellen van de commissie waren echter interessant genoeg om ze, ondanks hun uiteindelijke afwijzing, hier te vermelden.

De eerste betrof de opsplitsing van de Landbouwhogeschool in twee faculteiten: een sociaal-economische naast een meer technisch-landbouwkundige. Over dat denkbeeld zijn behalve de leden van de senaat ook talrijke externe deskundigen geraadpleegd. Het vond weinig weerklank. De Landbouwhogeschool diende naar vrijwel unaniem oordeel zijn landbouwkundige en daarmee technisch-natuurwetenschappelijk karakter te behouden, ook voor de economische studierichtingen. Wel werd het noodzakelijk geacht de sociaal-economische opleiding te verbeteren door uitbreiding van het onderwijs en de voorzieningen op dat terrein. Op het principe van de eenheid van faculteit werd ook de voorkeur voor handhaving van de eenheid van propaedeuse gebaseerd. In geval besloten zou zijn tot oprichting van een afzonderlijke landbouw-economische faculteit, zou de splitsing van de propaedeuse een aantal voorstanders hebben gevonden.

De tweede gedachte betrof de vervanging van het vak 'staathuishoudkunde' door 'maatschappijleer'. Daarbij stond voor de geest, dat dit vak niet alleen zou inleiden in de economie maar ook in de sociologie.

De door de Landbouwhogeschool nagestreefde onderwijsherziening omvatte natuurlijk ook de herziening van het economie-onderwijs. Desondanks moet het werk van de commissie, die de Senaat in het leven riep om haar afzonderlijk over het economie-onderwijs te ad-

viseren, als bijzonder belangrijk worden beschouwd. Deze commissie hield zich namelijk primair bezig met een verbetering en uitbreiding van de onderwijsvoorzieningen op het terrein van de economie en niet zozeer met veranderingen in het onderwijsprogramma. Zij werd vrijwel gelijktijdig met de algemene commissie geïnstalleerd (medio december 1948) en rapporteerde binnen veertien dagen.

De commissie constateerde in haar rapport dat het economie-onderwijs aan de Landbouwhogeschool noch in kwantitatieve, noch in kwalitatieve opzichten aan de eisen voldeed. Maar daar voegde zij een belangwekkende maatschappelijke constatering aan toe: er heerste zowel binnen als buiten Nederland een betreurenswaardig tekort aan landbouweconomen. De commissie opende haar advies als volgt: 'Ter voldoening aan haar opdracht heeft de commissie de eer Uw college als haar eenstemmig oordeel kenbaar te maken dat de Landbouwhogeschool in haar thans bestaande studierichtingen niet voldoende gelegenheid biedt tot vorming van landbouwkundigen, die in staat zijn tot min of meer zelfstandige bestudering en beoordeling van de in aantal, belangrijkheid en ingewikkeldheid zo zeer toegenomen economische vraagstukken, waarvoor de landbouw hier en in overzeese gebiedsdelen zich gesteld ziet. Tot schade van onze volkswelvaart is er daardoor een vrij aanzienlijk tekort aan personen die geschikt zijn tot het bekleden van die maatschappelijke betrekkingen, waarvoor methodisch onderzoek en brede kennis van de specifiek landbouweconomische problemen vereist zijn.' Op de kortst mogelijke termijn dienden maatregelen te worden genomen om in die leemte te voorzien. De voorstellen van de commissie richtten zich zonder omwegen op een forse uitbreiding van het aantal economische docenten: een buitengewoon hoogleraar in de agrarische bedrijfsleer ondersteund door een docent in het boekhouden, een buitengewoon hoogleraar in de agrarische economische en sociale geschiedenis en als klap op de vuurpijl de splitsing van de samengestelde gewone leerstoel voor staathuishoudkunde en agrarisch recht. De voorstellen van de economische commissie ontmoetten dank zij het heersende gedachtenklimaat zowel bij de bestuursinstanties in Wageningen als die in Den Haag een zeer willig oor. Bovendien waren voor de uitvoering van de voorstellen geen tijdrovende wetsaanpassingen nodig. Zo kon reeds begin maart 1949 professor dr. J. Horring op de eerstgenoemde buitengewone leerstoel benoemd worden. Met het doel om in de toekomst eventueel gewenste aanpassingen soepel te kunnen opvangen, werd diens leeropdracht ruim omschreven als 'de staat- en landhuishoudkunde om in het bijzonder

aandacht te schenken aan de bedrijfseconomie'. Horryng zou zich in eerste instantie concentreren op de kostprijsberekening in de landbouw, het onderwerp van zijn proefschrift. Een half jaar later volgde de benoeming van professor dr. B. H. Slicher van Bath tot buitengewoon hoogleraar in de agrarische geschiedenis. De splitsing van de samengestelde leerstoel leidde er gegeven de antecedenten van professor Polak vanzelf toe dat de vacature voor de leerstoel staathuishoudkunde vrij kwam. De Landbouwhogeschool wenste op die leerstoel thans een 'volledig geschoold econoom' te benoemen. Vandaar dat Wageningen op zoek ging in Rotterdam en daar die volledig geschoolde econoom vond in Thurlings. Ook Thurlings' benoeming viel nog in 1949, op 13 september. Begin oktober vestigde hij zich in Wageningen. Daar de colleges toentertijd een maand later begonnen dan tegenwoordig, was dat vroeg genoeg om vanaf de aanvang van het cursusjaar 1949-1950 het onderwijs in de staathuishoudkunde van professor Polak over te nemen. Op 28 maart 1950 volgde zijn inaugurale rede, getiteld 'Enige toepassingen van de leer van de markt vormen'. Aldus was de drempel overschreden naar een zeer langdurige loopbaan bij de Landbouwhogeschool. Dat brengt mij bij het derde en belangrijkste onderdeel van deze terugblik.

Het samenspel tussen Thurlings en de Landbouwhogeschool

Het is niet overdreven om te stellen dat bij zijn komst in Wageningen Thurlings en de Landbouwhogeschool vreemden voor elkaar waren. Uit geen van Thurlings' geschriften of andere activiteiten tijdens zijn Rotterdamse periode blijkt enige oriëntatie op de landbouw. Omgekeerd trof Thurlings bij de Landbouwhogeschool niet een goedgewortelde traditie in economisch-wetenschappelijk denken aan. Zo is ook te begrijpen dat er geen omvangrijke, nauwkeurig geformuleerde taakomschrijving op hem lag te wachten en dat de voorzieningen om tot wetenschappelijke produktie te komen nogal magertjes waren. Van Thurlings werd officieel eigenlijk alleen maar onderwijsactiviteit verwacht in de vorm van te geven propaedeuse colleges staathuishoudkunde. De kandidaats- en ingenieursprogramma's vermeldden toen nog geen staathuishoudkunde. Van een onderzoeksprogramma en onderzoeksprojecten of zelfs maar officieel erkende probleemstellingen was nog geen sprake. Wetenschappelijke assistentie ontbrak aanvankelijk en het gemis ervan lijkt ook niet duidelijk voelbaar te zijn geweest. Administratieve assistentie,

voor zover nodig, moest Thurlings bij collega's zien los te maken. Het duurde enige tijd voor hem een kamer ter beschikking werd gesteld in het 'hulpgebouw' Diedenweg 18, een vroeger chemisch laboratorium, dat in de oorlog was weggebombardeerd en gedeeltelijk was gerestaureerd. De wetenschappelijke uitrusting bestond uit een boekenkast zonder boeken. De opbouw van een 'handbibliotheek', waarvoor de LH enkele honderden guldens beschikbaar stelde, diende nog op gang gebracht te worden. Het moet duidelijk zijn: Thurlings kwam in een werksituatie terecht zonder contouren en zonder veel houvast. Hij zou zelf voor de invulling en vormgeving moeten zorgen.

Het is een algemeen aanvaarde gewoonte bij instellingen van wetenschappelijk onderwijs en zeker bij de Landbouwhogeschool, een onderscheid te maken in drie soorten werkzaamheden: onderwijs, onderzoek en dienstbetoon. Dat lijkt een voor de hand liggend en scherp te traceren onderscheid. Bij het beschouwen van Thurlings' optreden aan de Landbouwhogeschool kan men met deze driedeling niet uit de voeten. Alleen onderwijs en dienstbetoon zijn in zijn loopbaan duidelijk als aparte categorieën herkenbaar. Zijn onderzoeksactiviteiten zijn zozeer vervlochten met en georiënteerd op de beide andere categorieën dat een tweedeling tussen onderwijs en dienstbetoon veel beter hanteerbaar is. Dat sluit niet uit dat op een andere wijze een driedeling te verkrijgen is, door zijn dienstbetoon in twee delen te knippen: een intern en een extern deel. En het is aantrekkelijk om deze driedeling in een terugblik op dit dienstbare leven te volgen.

Onderwijs

Van Thurlings hoeft niet apart gememoreerd te worden dat hij een geboren docent is. Iedereen die hem ontmoet heeft, student en niet-student, zal van Thurlings het beeld bewaren van een woordkunstenaar, gemakkelijk sprekend, helder formulerend, erudiet, met een groot beeldend vermogen, zijn stof logisch indelend en uiteenzettend in forse lijnen, steeds weer voorbeelden en illustraties toverend uit zijn rijke ervaring en belesenheid, voor de toehoorder een genot om naar te luisteren. Hoewel hij een voorstander is van goede en tijdige voorbereiding is hij vaak op zijn best bij improvisaties. Ik heb studenten vaker horen uitspreken dat zij bepaalde onderwerpen, die bij andere docenten aan de orde waren geweest, pas goed doorzien hadden nadat deze door Thurlings waren uiteengezet. Wel

moet worden opgemerkt dat Thurlings 'theoretische hoogstandjes', zoals hij het noemde, en ingewikkelde formules ontweek.

Er zijn twee onderwijsaspecten, die méér aandacht vragen: de ont-plooiing van Thurlings' eigen onderwijstaak en zijn visie op de onderwijstaak van de Landbouwhogeschool.

Zoals eerder vermeld was Thurlings' officiële onderwijstaak oorspronkelijk beperkt tot het geven van propaedeusecolleges. Zoals in die tijd nog gebruikelijk, lag de nadruk op prijs- en inkomenstheorie en het vraagstuk van de economische orde. Zonder hiertoe verplicht te zijn gaf Thurlings van het begin af aan ook colleges voor geïnteresseerde ingenieursstudenten over capita selecta, zoals de financiering van ondernemingen, de termijnmarkt, het bevolkingsvraagstuk. In aanmerking genomen de toenmaals nog beperkte studentenpopulatie genoten deze colleges grote belangstelling.

De studiehervorming 1956 leidde tot een aanzienlijke uitbreiding van onderwijstaken. Dit gold niet voor de propaedeuse. Het propaedeutische studieprogramma onderging bij die herziening weliswaar een fundamentele en drastische wijziging, doch omdat staathuishoudkunde in de rij der basisvakken thuis hoorde kon de status quo ante op dit punt gehandhaafd blijven, met uitzondering van de studieduur die tot een jaar werd ingekort. De grote verandering school in het feit dat staathuishoudkunde ook tot kandidaatsvak werd aangewezen en verplicht werd gesteld voor enkele studierichtingen, de landhuishoudkundige, de sociologische en de huishoudkundige. Een en ander was uiting en consequentie van het heersende streven naar grotere specialisatie. De vakken die Thurlings in dat kandidaatsonderwijs inbracht waren het aloude 'geld-, krediet- en bankwezen' en de recentelijk opgekomen en snel populair geworden 'theorie van de economische groei'. Wat de ingenieursfase betreft bleef de intussen gevestigde traditie bestendig, dat zeer uiteenlopende onderwerpen werden behandeld als capita selecta, met het karakter van keuzevak.

Veranderingsprocessen, eenmaal op gang gebracht, zijn vaak niet meer te stuiten. Met ingang van september 1970 had opnieuw een onderwijsreorganisatie bij de hogeschool plaats, thans op grond van het Academisch Statuut, dat in de plaats trad van het Landbouwhogeschoolstatuut. Deze tweede reorganisatie zette de tendens naar grotere specialisatie, differentiatie en keuzevrijheid voort. Ook dit keer vielen de meest ingrijpende wijzigingen te noteren in de propaedeuse. Het lang gehuldigde principe van de ene en ongedeelde

propaedeuze werd thans verlaten. Een al te vergaande opsplitsing heeft de Landbouwhogeschool echter niet wenselijk geacht of nog niet aangedurfd. Zij heeft volstaan met een dubbel onderscheid in te voeren, namelijk tussen een natuurwetenschappelijke en een maatschappij-wetenschappelijke benaderingswijze van de agrarische problematiek en tussen fundamentele en toegepaste wetenschapsbeoefening. De eerste scheidslijn heeft het onderscheid opgeleverd tussen een N- en een NM-propaedeuse, NM en niet M, omdat ook bij een maatschappijwetenschappelijke benaderingswijze het zicht op de natuurwetenschappen niet verwaarloosd zou mogen worden. De tweede scheidslijn zette de B(iologie)-propaedeuse tegenover de N- en NM-propaedeuse, te zamen te kenmerken als 'landbouwkundige' propaedeuses. Zulk een ontwikkeling zouden de stichters der Landbouwhogeschool zich moeilijk hebben kunnen voorstellen. Een belangrijk kenmerk van de B-propaedeuse was, dat de staathuishoudkunde er uit geëlimineerd werd. De N-propaedeuse was, evenals de NM-propaedeuse, een gemengde opleiding, in de zin dat de staathuishoudkunde er nog wèl en universeel in gehandhaafd bleef. De NM-propaedeuse gaf aan de staathuishoudkunde, in vergelijking met het verleden een extra accent door de toevoeging van een practicum.

De nieuwe regeling van de kandidaatsstudie gaf, ondanks de verkorting van de cursusduur tot twee jaren, voor de NM-richtingen en met name voor de economische (NM-10) richtingen een belangrijke verzwaring van het staathuishoudkunde-onderwijs te zien. Het grotere aantal toegewezen semesteruren werd besteed aan de introductie van enkele nieuwe vakken, met behoud van het reeds bestaande pakket, te weten internationale en interregionale arbeidsverdeling en openbare financiën. Bovendien werden enkele keuzevakken toegevoegd: macro-economische modellen en welvaarts- en milieu-economie. De regeling van het staathuishoudkunde-onderwijs in de ingenieursfase onderging geen verandering.

De onderwijsherziening 1970 en de daarop volgende ontwikkelingen in de jaren zeventig lieten de positie van Thurlings niet onberoerd. Tot 1970 was alle onderwijs in de staathuishoudkunde in handen van Thurlings persoonlijk. Reeds in 1951 had hij zich verzekerd van wetenschappelijke bijstand, aanvankelijk en gedurende vele jaren in de vorm van één 'assistent'. In de loop van de tijd omringde hij zich door een groeiende kring van 'wetenschappelijke medewerkers'. In 1970 had de 'afdeling' Staathuishoudkunde, intussen omge-

doopt tot 'vakgroep', een capaciteit van een hoogleraar en vier wetenschappelijke medewerkers bereikt. Tot dan toe doceerden die wetenschappelijke medewerkers echter niet of nagenoeg niet. Incidenteel had wel vervanging plaats, begeleiding van studenten in verschillende vormen was reeds vaste gewoonte geworden, inschakeling bij examens had ook al ruime omvang aangenomen, maar het geven van colleges was steeds voorbehouden gebleven aan de professor. De wet wilde het zo en afgezien daarvan, de traditie en de algemene opvatting wilden het ook zo. Maar die situatie werd onhoudbaar toen de onderwijsherziening 1970 abrupt tot een veel gevarieerder onderwijsaanbod dwong en de totale onderwijslast op een heel andere schaal bracht. Daarbij kwam dat het explosief gegroeide aantal propaedeusestudenten het geven van parallelcolleges vereiste. Thurlings verdroeg het evenwel niet om, zoals hij het uitdrukte, voor zijn eigen papegaai te spelen. Aan spreiding en herverdeling van taken binnen de vakgroep was niet langer te ontkomen. De invoering van de WUB en de verandering van opvattingen in het academisch bestel openden tezelfdertijd ook de wegen daartoe.

De komst van de jaren zeventig betekende de afsluiting van een episode in het universitaire leven, een einde van senaat en professoraat oude stijl. Thurlings heeft dit rationeel en emotioneel als een verlies en als achteruitgang ervaren.

In de loop van de jaren zeventig is Thurlings zich bewust maar niet zonder pijn steeds meer gaan terugtrekken op het onderwijs in de doctorale fase, met grote welwillendheid het overige onderwijs in de staathuishoudkunde overlatend aan de jongere leden van de vakgroep, deze met belangstelling en waardevolle adviezen volgend. Hij maakte daarbij van de gelegenheid gebruik de ingenieurscolleges in de richting te buigen van zijn oude liefde: de geschiedenis, in dit kader de geschiedenis van het economisch denken. Thurlings was daarbij op zoek naar de wortels van de economische theorie als zelfstandige wetenschap. Hij bestudeerde daartoe met grote nauwkeurigheid en eindeloos geduld de economische literatuur vóór 1800 en kwam daarbij tot de overtuiging dat het begin van de economische theorie niet gehecht moet worden aan het werk van de kamergeleerde Adam Smith, 'An Enquiry into the nature and causes of the Wealth of Nations' (1776) en aan de Britse industriële revolutie, maar een kwart eeuw eerder gedateerd moet worden en gelocaliseerd dient te worden in de Franse cultuurkring, met name bij de staatsman Turgot en diens 'Réflexions sur la Formation et la Distribution des Ri-

chesses'. Thurlings ontdekte tevens hoe terecht de Franse schrijvers van die tijd de problematiek van de landbouw centraal hebben gesteld in het proces van de economische ontwikkeling van een samenleving. Die visie heeft Thurlings uitgewerkt in een diepgaand en breed opgezet boek onder de titel 'Turgot en zijn tijdgenoten, schets van de bevestiging van de economische wetenschap', gepubliceerd in 1978 in de reeks Mededelingen van de Landbouwhogeschool.

Tenslotte Thurlings' visie op het onderwijs aan de Landbouwhogeschool. Daarover zijn twee opmerkingen te maken die mij van belang lijken.

Tegenover academisch onderwijs in het algemeen neemt Thurlings het standpunt in dat dit moet vormen en prikkelen tot zelfstandig en kritisch denken. Op die voet opgezet onderwijs is echter door de meeste studenten moeilijk in eigen aantekeningen adequaat vast te leggen. Daarom heeft Thurlings vrijwel van het begin af aan zijn stof in gestencilde dictaten gereproduceerd. Hij was daarmee een van de eersten bij de Landbouwhogeschool, die van deze begeleidingsmethode systematisch gebruik maakte, naar ik heb ervaren zeer ten grieve van de studenten. Service aan de studenten is trouwens altijd, ook in andere vormen, het devies van Thurlings geweest. Sinds enige jaren is dat nog eens specifiek aan de dag getreden doordat de vakgroep Staathuishoudkunde met instemming van Thurlings voor de propaedeusestudie is overgegaan op een individueel studiesysteem (ISS), waarbij - met een zekere begeleiding van docentenzijde - de nadruk is gelegd op de zelfwerkzaamheid van de individuele student. Tegenover het onderwijs van de Landbouwhogeschool in meer specifieke zin heeft Thurlings altijd het standpunt ingenomen dat dit al dan niet rechtstreeks verbonden moest zijn met de landbouw. In zijn opvatting had en heeft de Landbouwhogeschool als afzonderlijke instelling van wetenschappelijk onderwijs alleen bestaansrecht, als en omdat de belangen van de agrarische sector daarmee gediend worden. Staathuishoudkunde is als grondslaglegend vak en als wetenschap, die de volkshuishouding in zijn volle omvang tot studie-object heeft, niet in elk opzicht rechtstreeks gericht op de landbouw, maar overal waar dat paste is het Thurlings' streven geweest bij zijn onderwijs in te haken op de landbouw, zijn functies en zijn problemen. Daarnaast moet gememoreerd worden, dat Thurlings niet geschroomd heeft om buiten het strikte kader van zijn leeropdracht initiatieven te nemen om te komen tot de aanpak van agrarisch-eco-

nomische problemen, waarvoor de Landbouwhogeschool nog geen formele voorzieningen had getroffen. Het ging daarbij om de terreinen van de afzet van agrarische produkten, de handel in hout, de economische aspecten van de ruimtelijke ordening en de economische ontwikkeling van de derde wereld. Van bedoelde initiatieven is met name die met betrekking tot afzetvraagstukken met groot succes aangeslagen. Via de aantrekking door Thurlings van een wetenschappelijk medewerker, speciaal belast met de bewerking van dit onderwerp, heeft zich binnen korte termijn een afzonderlijke vakgroep 'Marktkunde en marktonderzoek' ontwikkeld. De waarheid gebiedt te zeggen dat het succes van dit initiatief mede te danken was aan het optreden van de wetenschappelijk medewerker van het eerste uur, de huidige hoogleraar professor dr. ir. M. T. G. Meulenberg.

Dienst aan de Landbouwhogeschool

De bijzondere aspecten, welke in het bovenstaande met betrekking tot Thurlings' onderwijs naar voren zijn gekomen, zoals geschiedenis, landbouw, afzet en ruimte, nemen ook bij zijn dienstbetoon een belangrijke plaats in. Daarbij is evenwel meer aan de hand.

Er is geen twijfel over dat Thurlings in ruime mate heeft deelgenomen aan het bestuurlijke en adviserende dienstbetoon, dat de Landbouwhogeschool als ingewikkelde, samengestelde en veelhoofdige werkgemeenschap met zich meebrengt. Het is niet nodig in te gaan op zijn deelname aan allerlei ad hoc commissies, informele vormen van overleg en lidmaatschappen qualitate qua, zoals dat van de vroegere senaat. Ik beperk mij tot een kleine opsomming van meer specifiek dienstbetoon.

Thurlings was decennia lang voorzitter van propaedeutische examencommissies, waarbij zijn beleid gekenmerkt werd door het voortdurende streven tot beslissingen te komen, die door alle betrokkenen als rechtvaardig konden worden aanvaard.

Voorts heeft hij zich voortdurend beijverd voor de totstandkoming en het behoud van een degelijke en gunstige regeling der onderwijsbevoegdheden in economische wetenschappen voor Wageningse afgestudeerden in economische studierichtingen.

Thurlings is vele malen opgetreden als begeleider van studentenexcursies, zowel binnen Nederland als naar het buitenland, in het laatste geval mede om de geldmiddelen te beheren en vreemde-taalproblemen op te vangen.

Hij was bijna twintig jaren lang lid van het bestuur van de Stichting Studentenhuisvesting, in welke functie hij een grote rol speelde bij het oplossen van financiële problemen, en niet alleen dáárbij.

In het cursusjaar 1965/66 was hij secretaris van de Senaat. In die functie hield hij de diesrede onder het motto 'Fatum of officium?'

Na het vertrek van professor Minderhoud trad hij op als beheerder van het hulpgebouw Diedenweg 18, tot dit onderkomen door de economische vakgroepen voor een meer aangepaste behuizing verlaten werd.

Toen de Landbouwhogeschool voor de eerste maal een Hogeschoolraad moest formeren, werd daarin ook Thurlings gekozen. Hij behoorde kennelijk tot degenen die zich in dat nieuwe bestuursorgaan onwennig voelden. Gezondheidsredenen veroorzaakten dat hij zich na korte tijd moest terugtrekken.

Thurlings heeft zich laten vinden om in de laatste jaren van zijn loopbaan de moeilijke functie van voorzitter der richtingsonderwijscommissie (ROC) economie waar te nemen. Naar verluidt waren zowel de docent- als de studentleden daarover zeer te spreken. Thurlings heeft aldus vóór zijn scheiden nog eens kunnen laten zien wat goed voorzitterschap betekent.

Op deze plaats wil ik nog een functie vermelden die wellicht ook onder het hoofd onderwijs aangestipt had kunnen worden, die van promotor. Het aantal promoties, waarvoor Thurlings de primaire verantwoordelijkheid heeft gedragen, was relatief beperkt tot acht. Dit heeft klaarblijkelijk te maken met de excentrische plaats die de staatshuishoudkunde bij de Landbouwhogeschool inneemt. Diverse proefschriften hebben een duidelijke landbouwkundige inslag. Het aantal malen dat Thurlings optrad als gecommitteerde bij promoties over agrarisch-economische of agrarisch-sociologische onderwerpen was aanzienlijk.

Dienst aan de samenleving

Heeft Thurlings met betrekking tot het interne dienstbetoon op lovenswaardige wijze zijn steentje bijgedragen, ten aanzien van het externe dienstbetoon neemt hij een volstrekt unieke positie in. Behalve een veelzijdig man is hij een dienstbaar man. In menselijke en maatschappelijke verhoudingen voelt hij zich altijd persoonlijk en spontaan verantwoordelijk. Ik heb nooit anders meegemaakt dan dat hij, als een beroep op hem werd gedaan, daar zonder dralen en bedenkingen op inging en er de nodige tijd voor vrij maakte. Het is trou-

wens Thurlings' opvatting dat maatschappelijk engagement deel uitmaakt van het hoogleraarsambt, als recht en als plicht. Noblesse oblige.

Aan een gedetailleerde opsomming van alle voordrachten, artikelen, rapporten, nota's, spreekbeurten, lidmaatschappen en voorzitterschappen is niet te beginnen. Om enige ordening aan te brengen in de baaierd van activiteiten kan het beste teruggegrepen worden op de verschillende invloeden, die uitgegaan zijn van de drie episoden in zijn leven, de Limburgse, de Rotterdamse en de Wageningse. Daarbij wil ik de historische volgorde omdraaien.

De Wageningse invloed

De invloed die van Wageningen en van zijn beroepsuitoefening op Thurlings is uitgegaan, valt maar op één wijze te karakteriseren: als de agrarische invloed. Ik heb reeds geconstateerd, dat vóór 1949 Thurlings Wageningen en de Nederlandse landbouw niet kende en omgekeerd dat Wageningen en agrarisch Nederland Thurlings niet kenden. Maar dat veranderde spoedig. Thurlings zelf acclimatiseert snel in voor hem nieuwe omstandigheden. En omgekeerd voorzag de benoeming van Thurlings in een leemte. Niet alleen de Landbouwhogeschool, ook Wageningen in ruime zin genomen en de Nederlandse landbouwwereld hadden een man als Thurlings nodig als economisch adviseur, als denker en spreker, als woordvoerder en pleitbezorger. Dit geldt met name voor de jaren vijftig, toen de Landbouwhogeschool de voorzieningen op het terrein der agrarische economie nog niet zo ver had uitgebouwd als nadien.

Het eerste thema waarmee Thurlings wijd en zijd in het land zijn reputatie vestigde, was dat van de 'sociaal-economische waarde van de grond', zulks in verband met de economische verantwoording van landaanwinningen en grondverbeteringen. Dit was al een tijd lang het terrein geweest voor een soort particuliere economische theorie van en voor Wageningers. In 1949 heeft de Landbouwhogeschool een prijsvraag uitgeschreven waarin 'een kritische verhandeling werd verlangd over het onderscheid tussen de zogenaamde privaat-economische en de zogenaamde sociaal-economische waarde van landbouwgrond, zulks in het bijzonder ter beantwoording van de vraag in hoeverre de overheid in een land als Nederland aan landaanwinning, ontginning en droogmaking bedragen ten koste mag leggen, die de verkoopwaarde van de daardoor te verkrijgen gronden te boven gaan.' Er waren drie antwoorden binnen gekomen, maar de senaat was van oordeel dat geen van deze antwoorden voor

een gouden erepenning in aanmerking kon komen. Hier lag kennelijk terrein braak, waar de inbreng van het theoretisch-economisch denken vruchten kon afwerpen. Thurlings had genoeg achter de hand om dit pionierswerk triomferend te volbrengen. Na over dit onderwerp verschillende spreekbeurten gehouden en artikelen geschreven te hebben, heeft Thurlings het vrij spoedig verlaten. Anderen in en buiten Wageningen hebben het echter op hun programma genomen.

Het tweede thema dat ik wil noemen had eveneens betrekking op de grond en wel op de vraagstukken van de pacht, de prijsbepaling en de prijsbeheersing van grond, en het beleid inzake de vervreemding van landbouwgronden, zulks mede in verband met in de jaren vijftig aan de orde zijnde wetswijzigingen op deze terreinen. Thurlings werd hier rechtstreeks bij betrokken vanuit de Sociaal Economische Raad, waar hij in 1952 lid van geworden was. Men wilde bovendien dat hij hierover sprak voor boerenorganisaties en schreef in ESB en het tijdschrift Pacht.

Het derde thema is samen te vatten als dat van de algemene landbouwpolitiek. Onder dit motto vallen de meest uiteenlopende onderwerpen en activiteiten, zoals de landbouwstructuurpolitiek; het vraagstuk van de ondernemingsfunctie in de landbouw; het familiebedrijf in de landbouw; landbouw en landbouwschap; landbouw en ontwikkelingshulp; landbouw en EEG, landbouw en kredietwezen; landbouw en de bevolkingsproblematiek. Thurlings adviseerde de KNBTB inzake haar 'beleidsprogramma'. Hij was jarenlang voorzitter van het Koninklijk Genootschap van Landbouwwetenschappen. Het Landbouwschap vond hem bereid het voorzitterschap op zich te nemen van een commissie die zou rapporteren over 'landbouwpolitiek op langere termijn' (1962). Hij trad op voor de Nederlandse Studentenvereniging voor Wereldrechtsorde, voor de Europese Jeugdweek, voor de algemene vergadering van de LLTB, voor de Vereniging voor Agrarisch Recht, voor Rijkslandbouwconsulenten, voor studiedagen op Drakenburg, voor de Wageningse landbouwweken. Tijdens één van die landbouwweken, die van 1956, sprak hij een openingsrede uit, welke algemeen de aandacht trok. Zij droeg de geladen titel: 'Economisch evenwicht, produktiviteitsverhoging en sociale ontsluiting' en bevatte de grondgedachten van wat ruim tien jaar later in het kader van de EEG-landbouwpolitiek bekend is geworden als het Plan Mansholt.

Het vierde thema is dat van het Nederlandse bos. De Wageningse bosbouwwetenschap staat wat naast en los van de Wageningse land-

bouwwetenschap. Maar ook de bosbouwwetenschap heeft Thurlings te rechter tijd ontdekt en aangeklampt als adviseur, rapporteur en spreker. Ik beperk mij tot het noemen van één bijdrage, het rapport 'Het beleidsprogramma voor de bosinstandhouding en bosuitbreiding in Nederland', uitgebracht door de commissie 'Meerjarenplan Bosbouw' van het Bosschap onder voorzitterschap van Thurlings.

Voor het vijfde en laatste agrarische thema keer ik terug naar het chapter 'onderwijs'. Thurlings heeft zich op indringende wijze bezig gehouden met het economisch landbouwonderwijs buiten de Landbouwhogeschool. Hij was met name voorzitter van de in 1963 door het Ministerie van Landbouw in het leven geroepen commissie 'tot bestudering van de gewenste inhoud van het bedrijfseconomisch onderwijs aan de middelbare land- en tuinbouwscholen en van andere vormen van agrarisch bedrijfseconomisch onderwijs'. Volgens insiders heeft hij op het in 1965 gepubliceerde rapport in sterke mate zijn stempel gezet.

De Rotterdamse invloed

De invloed die Rotterdam op Thurlings heeft nagelaten zie ik als een dubbele, de ene voortkomend uit zijn specialisatie als student en als promovendus en vervolgens uit zijn lectoraat in de economische geschiedenis, de andere voortkomend uit zijn lectoraat in de organisatie en techniek van de handel.

De historische invloed is openlijk aan de dag getreden in een reeks van publikaties. Zijn dissertatie over de Maashandel van Venlo en Roermond in de 16e eeuw en zijn openbare les over taak en betekenis der moderne economische geschiedenis, heb ik reeds genoemd. Pàs in Wageningen, toen nog niet erg duidelijk was wat er voor hem te doen zou zijn schreef hij bij gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de Staatsmijnen een hoofdstuk in hun gedenkboek 'De Staatsmijnen en de Nederlandse volksgemeenschap'. Toen het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig genootschap in opdracht van het Provinciaal Bestuur van Limburg in de jaren vijftig besloot 'Limburgs Verleden', geschiedenis van Nederlands Limburg tot 1815, uit te geven, kon Thurlings er niet onder uit om de zorg voor het sociaal-economische hoofdstuk op zich te nemen. Thurlings' historische oriëntatie bleef niet beperkt tot de geschiedenis van Limburg of tot economische geschiedenis en zijn historische belangstelling is in de loop van de tijd ook niet weggeëbd. Ter gelegenheid van de plechtige herdenking van de Unie van Utrecht op 23 januari 1979

sprak hij een doorwrochte rede uit over de plaats van de Staten-Generaal in het staatkundig bestel der Nederlanden.

De historische invloed reikt echter verder dan in de geschiedkundige publikaties tot uiting komt. Deze invloed speelt wellicht een nog belangrijker rol bij Thurlings' neiging beschouwingen van welke aard ook een historische inslag te geven of van een historische aanloop te voorzien. Zijn levendige interesse voor de oudere economische auteurs en voor de ontwikkeling van het theoretisch economisch denken sluit daarop direct aan, een punt waarop ik reeds het licht heb doen vallen.

Het lectoraat in de organisatie en techniek van de handel, dat Thurlings aan het einde van zijn Rotterdamse periode gedurende korte tijd vervulde, kwam tegemoet aan zijn nieuwsgierigheid naar het concrete en feitelijke, aan zijn zucht om er achter te komen hoe economische processen zich in de praktijk voltrekken en hoe economische verhoudingen precies in elkaar zitten. De korthed van dit lectoraat heeft niet verhinderd dat de problematiek van de handel, van afzet en markten, Thurlings jarenlang en eigenlijk tot de dag van vandaag is blijven bezig houden. Daarvan getuigen naast desbetreffende contacten met het bedrijfsleven talrijke artikelen en voordrachten, die de thema's behandelen van de verhouding van middenstand tot verbruikerscoöperatie; van middenstand tot landbouwcoöperatie; van middenstand tot landbouw; de sanering in de detailhandel; het concentratieverschijnsel, het parallellisatie-vraagstuk; het prijsbeleid met betrekking tot de detailhandel. Bijzondere belangstelling verdient in dit verband zijn eerder genoemde inaugurale rede te Wageningen, handelend over 'Enige toepassingen van de leer der markt vormen'. Strekking van die rede was het belangrijke nieuwe leerstuk der theoretische economie, dat der markt vormen, te confronteren met de traditionele, bedrijfs-economisch georiënteerde leer van de organisatie en techniek van de handel, tegen de achtergrond van een stuk agrarische problematiek. De bedoelde toepassingen betroffen de vraag onder welke omstandigheden de afzet zich voltrekt via concrete markten (beurzen, veilingen) en wanneer niet, alsmede het vraagstuk van de hoge distributiekosten van de detailhandel in groente en fruit.

Toen Thurlings in 1952 lid werd van de SER, werd hij al spoedig belast met het voorzitterschap van de commissie Vestigingsregelingen ter advisering over het vestigingsbeleid 'Midden- en Kleinbedrijf'. Zich in dat kader bezighouden met een bepaalde branche, be-

tekende voor Thurlings zich verdiepen in de bijzonderheden van die bedrijfstak tot in de technische details toe.

Nadat Thurlings het ontstaan van de vakgroep Marktkunde en marktonderzoek gepousseerd had, heeft hij zich geleidelijk van het terrein der afzetproblematiek teruggetrokken. Vermelding verdient echter dat hij nog het voorzitterschap bekleed heeft van een commissie, ingesteld door het Landbouwschap, om te adviseren over de 'Valorisatie van land- en tuinbouwproducten', hetgeen in 1966 leidde tot de publikatie van een gelijknamig rapport.

De Limburgse invloed

De invloed die de omgeving van zijn jeugd op Thurlings heeft uitgeoefend kan eveneens langs twee lijnen gevolgd worden, die van de belangstelling voor regionale problemen en die van de affiniteit met cultuur en wereldbeschouwing van zijn vroegste milieu.

Thurlings' belangstelling voor regionale en planologische vraagstukken was aanvankelijk specifiek gericht op en verbonden met zijn geboortestreek. Zijn eerdergenoemde proefschrift van 1945, waarin zijn historische predispositie aan bod kwam, getuigt daarvan. Verschillende van zijn latere historische beschouwingen handelden eveneens over Limburg. In het midden der jaren vijftig vroeg zijn geboortestreek zijn aandacht op voor actuele economisch-geografische problemen. Op aandringen van de Kamer van Koophandel van Noord-Limburg hield hij verschillende voordrachten te Venlo, onder andere over 'Het Maas-Rijnkanaal en het gebied van de Kamer van Koophandel van Venlo'. Hij werd als voorzitter aangetrokken van het 'Ontwikkelingsorgaan Noord-Limburg' - een samenwerkingsorgaan van informeel karakter tussen de Kamer van Koophandel, de twintig Noord-limburgse gemeenten en de standsorganisaties -. Daar de Kamer van Koophandel van Venlo in 1955 haar 125-jarig bestaan vierde, werd Thurlings aangezocht om samen met enkele andere hoogleraren een boek uit te brengen, dat de titel meekreeg: 'Schets van de sociaal-economische structuur van Noord-Limburg'. Thurlings schreef of herschreef die 'schets' grotendeels eigenhandig. Bij haar 150-jarig bestaan in 1980 heeft de Kamer van Koophandel Thurlings voor zijn verdiensten geëerd met de toekenning van haar legpenning.

Thurlings' belangstelling voor regionale vraagstukken bleef echter niet exclusief gebonden aan zijn geboortestreek. In 1958 hield hij bijvoorbeeld op een provinciale opbouwdag in Haarlem een voordracht over 'De economische aspecten van de maatschappelijke situatie in

Noord-Holland', terwijl onze zuiderburen hem in 1963 naar Antwerpen haalden om te spreken over 'De noodzaak van samenwerking der Benelux-partners op het stuk van de ruimtelijke economische expansie'. Het zal niet verbazen dat Thurlings zijn belangstelling voor ruimtelijke vraagstukken ook overbracht op zijn onderwijs. In de loop van de tijd heeft dit onderwerp een vaste bedding gekregen in het college 'interregionale arbeidsverdeling'.

In Limburg geboren worden stond vroeger vrijwel gelijk met in een katholieke denkwereld opgevoed worden. Zijn katholieke afkomst heeft Thurlings nooit verloochend. Men vindt de uitingen daarvan in gelegenheidsspeeches voor de KSV, in geleerde uiteenzettingen voor het Thijmgenootschap en elders, in de oprichting van een Katholieke gespreksgroep in Wageningen. Maar de katholieke achtergrond heeft een ingrijpender en verder reikende invloed in Thurlings' maatschappelijk engagement uitgeoefend dan uit dergelijke incidentele activiteiten zou kunnen worden afgeleid. Zij heeft namelijk in sterke mate zijn politieke stellingname en partijkeuze bepaald.

Vanaf 1952 was hij lid en kort daarna voorzitter van het bestuur van het Centrum voor staatkundige vorming, het politieke studiecentrum van de KVP, om dat tot 1962 te blijven. In 1956 werd hij lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal voor de KVP. Eenmaal in die Kamer raakte hij er onverbrekkelijk mee verknocht. Zijn lidmaatschap van de SER liet hij er in 1958 voor schieten.

Jarenlang heeft Thurlings zich voor zijn partij geoccupeerd met gelegenheden op het terrein van Economische Zaken en van Financiën. Dat deze bezigheden voor hem kritische en aandachtige studie impliceerden is onder andere zichtbaar geworden in zijn in 1973 uitgekomen boek 'Begroting en Belasting', een studie over overheidsfinanciën. In het voorwoord schreef hij: 'Dit boek is voortgekomen eensdeels uit een reeks colleges die ik gaf voor gevorderde studenten in de economische studierichting van de Landbouwhogeschool, anderdeels uit een intensieve studie van Miljoenennota's en "witte stukken", waartoe ik mij geroepen zag, toen ik als lid van de Eerste Kamer voor mijn fractie moest optreden als financieel deskundige.'

In de Eerste Kamer werden niet alleen Thurlings' financiële deskundigheid maar ook andere kundigheden ontdekt en erkend. Sinds 1973 werd hem het voorzitterschap toevertrouwd. Die functie lijkt hem in allerlei opzichten op het lijf geschreven. Het duidelijkst en meest eclatant is dat aan de dag getreden bij de inhuldiging van Koningin Beatrix. Hij verwierf algemene waardering zowel voor zijn

organisatorische leiding als voor de subtiële toespraak die hij tot de nieuwe Koningin richtte.

Door een der passages in bovengenoemde rede wil ik mij ter afsluiting van mijn terugblik laten inspireren. Drieëndertig jaar geleden ging Thurlings een verbintenis en een dienstverband aan met de Landbouwhogeschool, zelf nog onbekend en niet wetend wat hem te wachten stond. Aan de verplichtingen uit die verbintenis voortvloeiend heeft hij meer dan naar de maat voldaan. Daar gaat echter bovenuit, dat die verbintenis voor Thurlings is uitgegroeid tot een verbondenheid met geest en hart. De onbekendheid is na drieëndertig jaren volledig geweken, erkenning en erkentelijkheid zijn ervoor in de plaats gekomen, niet alleen in Wageningen, via Wageningen evenzeer daarbuiten.